

SOBRE ALGUNS TOPÒNIMS DE MENORCA

Cosme Aguiló Adrover

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

El traspàs del senyor Francesc de B. Moll em va motivar a escriure, fa més de deu anys,¹ que «era una excel·lent persona, amb un humor sempre a flor de llavis, amb l'optimisme a la cara i el somriure a la boca. Amb la seva mort hem perdut tot això, però resta la seva obra, una obra immensa com una catedral gòtica, amb pinacles randats d'una finura inusitada, amb columnes i arcbotants de ferma solidesa, amb claraboies i finestrals de cegadora llum». Enlluernat encara per la claror del seu treball i gojós pel fet d'haver gaudit una mica —durant els darrers anys de la seva vida— d'un aprecí mutu, em plau afegir-me a aquest homenatge amb unes notes que intenten aproximar-se a l'ètim o l'explicació d'uns pocs topònims de l'illa que el va veure néixer. La modèstia de l'estudi no té altra pretensió que la de manifestar el meu agraïment com a investigador envers l'home que, amb tanta humilitat com saviesa, va rescatar una infinitat de mots de les més pregones tenebres etimològiques.

VULLMENOR / PUIGMENOR UN AJUT DISCRET PER A LA MOTIVACIÓ D'ULLDEMOLINS (PRIORAT)

Vora el límit oriental del terme menorquí d'Alaior, tocant la ratlla divisòria del terme de Maó, dins la comarca que en la bibliografia apareix sota el nom de la Grava, es troba un lloc transcrit en els mapes actuals amb la denominació de *Puigmenor*, de vegades amb grafia desaglutinada. Documents de finals del segle XVI, declaren com a confrontants seus les alqueries de Binixems, Llumena i Biniac.² Aquest indret, dividit en dues explotacions, Puigmenor Vell i Puigmenor Nou, estava adscrit segons un capbreu de 1600 a la cavalleria de Binixems.³ El 1816 es troba inscrit en una relació de *Casulans de Menorca*.⁴ Un *Son Puig*

¹ C. AGUILÓ, *Francesc de B. Moll*, «Felanitx» (16-III-1991), pàg. 6 i 7.

² A. RAMIS Y RAMIS, *Notícies relatives a la isla de Menorca*, IV (Maó, 1829), facsímil d'Edicions Nura (Menorca, 1980), p. 35-37.

³ A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., II (Maó, 1826), p. 27 i 39.

⁴ A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., IV, p. 11.

Menor que es documenta així el 1815 sembla que no té res a veure amb el lloc objecte d'estudi, malgrat la relativa proximitat, més enllà de Binixems.⁵

La situació enlairada de les cases de Puigmenor Vell, sobre un turó que assoleix els 99 m sobre el nivell de la mar, convida a pensar en una etimologia basada en el genèric *puig*, en suposada oposició (*menor*) a un altra explotació agrària de cases més elevades (**major*), però tal altre indret no fa enlloc acte de presència. Tota l'àrea de Puigmenor és brufada de discretes elevacions, però resulta difícil d'entendre que una possessió es pugui batejar acompanyada de l'adjectiu *menor* quan la cota més alta dels voltants (112 m) no alberga cap edificació i, a més, és identificada pels mapes actuals amb el mateix nom de la finca, o sigui *Puigmenor*. Un **Puigmajor* segurament no ha existit mai, almenys a la rodalia.

L'oposició *major / menor* (o *petit*) aplicada a finques que conegueren segregacions antigues té una certa incidència en la toponímia, tot i que avui el sistema ja no és operatiu. A Lluçmajor (Mallorca), en el segle XIV, la finca de *Solleric* tenia una part segregada que es deia *Solleric lo Menor*.⁶ No sé si *Lluçmajor* tenia algun tipus d'oposició semblant.⁷ No resulta fàcil pensar en un **Lluçmenor* que s'hagi perdut sense haver deixat rastre escrit. A Menorca hi ha documentats, a finals del segle XVI, els casos de *Biniay Major / Biniay Menor*,⁸ *Cutayna Major*⁹ i, el 1815, *Llucas[s]aldent Major / Llucas[s]aldent Petit*.¹⁰

A parer meu, la transparència que sembla envoltar el topònim és força enganyosa i producte d'un acostament formal ajudat pel relleu que dinamitza la topografia de la zona, alegrament ondulada. La clau de l'aclariment es troba en un topònim del terme de Maó, documentat el 1403 amb el nom de *Vullmenor*.¹¹ La variant *Vuymenor*, sense datar a l'opuscle on es publicà, mostra els efectes de la iodització.¹² El fet que estigui dins el terme de Maó no ha de ser motiu per no veure en tal nom l'antecessor de *Puigmenor*, alqueria situada en una àrea de frontera. És més, *Vullmenor* no és un topònim mort, com es podria pensar, ja que l'he sentit usar a diversos pagesos referint-se al mateix lloc que altres anomenen *Puigmenor*. He recollit la pronúncia ioditzada de *Vuimenó* a Maó i a Migjorn i, amb oclusivització, *Buimenó*, a Sant Lluís. Fins i tot hi ha gent que usa una forma pluralitzada, amb article, *es Vullmenors*,¹³ nascuda segurament a l'empara de modernes segregacions. No tenc gaires dubtes que el bandejament cartogràfic de la variant antiga *Vullmenor*, absent de tots els mapes, és causat per l'opacitat del nom, que té un concurrent poderós que s'agermana, almenys en aparença, a la irregularitat del relleu.

La discreció d'aquesta alqueria, allunyada de rutes transitades i de nom que sembla no presentar reptes interpretatius, ha estat la causa —pens— de la poca atenció que li han

⁵ J. RAMIS Y RAMIS, *Alquerias de Menorca en 1815* (Maó, 1815), facsímil d'Edicions Nura (Menorca, 1989), p. 16.

⁶ B. FONT OBRADOR, *Historia de Lluçmajor, I* (Mallorca, 1972), p. 199.

⁷ Qualsevol intent d'aproximació al nom d'aquesta vila i als topònims que contenen l'element *Lluç* ha de tenir present que a la Suïssa rètica hi ha el nom paral·lel de *Lucmagn*, en el cantó de Graubünden. Vegeu: I. CAMARTIN, *Meherheit und Minderheiten in Graubünden*, a *Graubünden Grigioni Grischun* (Graubünden, 1991), p. 40.

⁸ A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., IV, p. 16.

⁹ A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., IV p. 16.

¹⁰ J. RAMIS Y RAMIS, op., cit., p. 16.

¹¹ A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., IV, p. 60.

¹² A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., IV, p. 12.

¹³ Agraesc la comunicació a Joan F. López Casasnoves. El seu informant li proporcionà una etimologia popular, tan absurda com interessant, que relaciona el nom amb els religiosos del Toro. En el lloc s'hi haurien establert *vuit* [freses] *menors*, i d'aquest fet hauria sorgit *es Vui(t)menors!*

prestat els etimòlegs. Només conec la proposta de l'*Onomasticon Cataloniae*, que apareix en el primer volum, sota l'entrada *Puig-Menor*.¹⁴ D'antuvi, els autors ens adverteixen que correntment es pronuncia *Vuimenó*, nom que «no és corrupció de *Puig Menor*, sinó que és almenys tan antic com l'altre, i potser l'únic antic». Apunten com a no rebutjable un *PODIUM MINORE* 'puig menor', mossàrab *puimnore*, arabitzat en *Buimenor*, amb canvi posterior *b* > *v* de factura popular catalana. S'hauria actuat creient que la bilabial «era deguda a la incapacitat dels moros de pronunciar una *v* labiodental». Com a reforç de l'afirmació, l'exemple del *Puig Campana* de la Marina d'Alacant, pronunciat localment *buskampana*. Mascaró ens diu, finalment, allò que és més que evident: que el nom no s'oposa al del Toro. Recordem que es tracta de la cota més alta de l'illa, allunyada uns vuit quilòmetres.

La coneixença directa del lloc i les instructives converses amb experimentats page-sos menorquins fan la cosa molt més senzilla i es pot prescindir de l'ajut dels protocatalans de l'illa. Què és allò que era *menor* en el lloc de Vullmenor? Doncs, això, el *vull*, o sigui l'*ull* (< del llatí *OCULU*, amb una labiodental protètica com *Ulldecona* > *Vulldecona*, *Ulldemolins* > *Vulldemolins*), referit evidentment a l'ull d'una font, una petita deu ara inactiva per causa del descens del nivell freàtic. Els vells la recorden i diuen que l'aigua eixia de manera escampada i no com a broll potent. És possible que el lloc veí, dit *es Puntarró*, no sigui més que una mala grafia del *Mapa Topogràfic Nacional* per *es Pontarró*, construcció sota qual devien passar les aigües sobrants quan, com per tot arreu, no es feia un consum tan alt del líquid element. Però a quina sorgència més grossa s'oposava aquesta font discreta? A *s'Ullal de Santa Catalina*, grafiat en el susdit mapa com a *Font de na Vermella*, un doll d'aigua importantíssim pertanyent a la conca de s'Albufera des Grau. La variant moderna *Puigmenor* es pronuncia, evidentment, *Puimenó*. Com es va passar de la pronúncia ioditzada *Vuimenor* a *Pui(g)menor*? Segurament a través d'una forma intermèdia **Buimenor*. De la mateixa manera el topònim *Son Vallfogó* (Sineu), que conté l'antropònim *Vallfogona* masculinitzat (cf. *Barcelona* > antr. *Barceló*, *Tarragona* > antr. *Tarragó*, etc.), és pronuncia localment *Son Baifogó*¹⁵ i del topònim *Vallgornera* (Llucmajor) n'hi ha que en fan *Baigornera*,¹⁶ i això en un país on la freqüència de canvis de bilabial a labiodental és baixíssima. **Buimenor* hauria passat després a *Pui(g)menor* per homonimització formal.

Per al nom d'*Ulldemolins* (Priorat), Joan Coromines va creure durant cert temps en l'ètim *OCTO MOLINORUM* 'vuit molins', ja que J. M. de Casacuberta relatava que un informant seu, erudit, havia trobat aquesta forma a papers antics. Cal tenir present que el mateix Coromines havia sentit la pronúncia *Vuitmolins* per al nom de la població. El mestre, però, la va abandonar després d'escorcollar molts documents antics i veure que aquella grafia llatina no apareixia mai, cosa que li féu deduir que l'informant de Casacuberta hauria llegit documents tardans que llatinitzarien la pronúncia popular de *Vuitmolins*. A l'*Onomasticon Cataloniae*, s. v. *Ulldemolins*, on es llegeixen les anteriors afirmacions, es decanta decididament per a entendre el nom en el sentit de 'l'ull del riu on hi ha molts molins', sent aquest ull les fonts del Montsant, situades ben prop de la població.

Per contra, Ramon Amigó, bon coneixedor de la contrada, pensa que no és desencaminat interpretar «ull» en el sentit de 'centre de molins' i no creu que el topònim pugui refe-

¹⁴ J. COROMINES, *Onomasticon Cataloniae, I, Toponímia antiga de les illes Balears*, conjuntament amb J. MASCARÓ PASSARIUS (Barcelona, 1989), p. 237.

¹⁵ J. MASCARÓ PASARIUS, *Mapa General de Mallorca*, escala, 1: 31.250 (Palma, 1958), 19-11f.

¹⁶ C. AGUILÓ, *La toponímia de la costa de Llucmajor*, Institut d'Estudis Catalans, Treballs de l'Oficina d'Onomàstica, II (Barcelona, 1996), p. 62.

rir-se a un *ullal*, o 'clot del qual surt aigua', perquè les poques sorgències de la zona són minses per respondre a tal genèric i l'única que hi podria ser designada té l'inconvenient de ser d'activitat esporàdica. Per això proposa una interpretació metafòrica basada en l'eixample arrodonit que presenta la vall, com «un ull de claror que s'obre a tota mena d'esperances entremig de la grisor mineral de Montsant, per una banda, i de la serra de la Llana, per l'altra». Altres investigadors citats oportunament per aquest autor, han entès el nom del poble com a 'centre o ull dels molins'. El toponimista reusenc afegeix que seria factible veure'l també com a 'concentració de molins', quan la tradició diu que n'hi havia vuit i ell mateix, amb un col·laborador, n'havia arribat a localitzar set.¹⁷

El fet que el topònim menorquí presenti una consonant protètica, retrobada en algunes pronúncies d'Ulldemolins, i que relativament prop de Vullmenor es documentin molins d'aigua, concretament a Tordonell,¹⁸ fa que resulti inevitable relacionar ambdós topònims, tot i que aquests molins menorquins possiblement no tenen cap vincle amb el lloc de Vullmenor.

Tot advertint que no conec ni el poble ni la rodalia d'Ulldemolins, voldria afegir una altra possible interpretació a les que forneixen els articles de J. Coromines i de l'amic Ramon Amigó. Una de les acepcions que el *Diccionari Català-Valencià-Balear* reporta per a la paraula *ull* està vinculada directament als molins: «Forat per on surt l'aigua d'un molí o per on passa l'aigua d'una sèquia». A parer meu, les investigacions que es facin per descobrir l'origen d'aquell nom de lloc del Priorat es poden encaminar també, almenys en teoria, a localitzar i resseguir, arxivísticament o arqueològicament, la síquia que nodria d'aigua l'antic conjunt de molins de la població i a fer una valoració dels elements que tenen possibilitats d'haver motivat el nom de la vila.

TALIS / ATALIS, UN POSSIBLE TRASLLAT DEL NORD D'ÀFRICA

Lloc del terme des Migjorn, situat vora mar, al costat del límit d'Alaior, marcat de manera natural pel barranc de Son Boter. Indret d'aiguamolls que ha merescut una nota etimològica de l'*Onomasticon Cataloniae*, obra que li dona entrada sota la veu *Atàlitx* i testimonia, a més, les grafies i pronúncies *Atalis*, *Atalix*, *Talis*, *Talix* i *Talix*. Aquesta nota s'aixopluga sota les pronúncies de l'encapçalament proporcionades per un ciutadellenc.¹⁹ Segons Coromines i Mascaró, sembla que és nom idèntic al de la població valenciana de *Tales*. Ambdós autors fan la comparació amb els noms de persona algerians *Ta Ṭlās* i *Ta Ṭlīs* i citen també un congènere mallorquí del Repartiment, el *Rahal athalic*. Fan, a més, algunes disquisicions sobre diverses arrels àrabs, que no interessin aquí i que ells mateixos descarten per inviables. Segons Carme Barceló²⁰ prop d'Onda (la Plana Baixa) es documenta una alqueria de *Tales* (1237, 1256), un castell de *Tales* (1246) i una vila de *Talis* (1248).

¹⁷ R. AMIGÓ I ANGLÈS, *Sobre el nom de la vila d'Ulldemolins*, a Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, LXIV (Barcelona, 1996), pàg. 5-7. R. AMIGÓ ANGLÈS, *Ulldemolins, nom de persona i de lloc*, a *Anuari de festes* (Ulldemolins, 1997), sense paginar. R. PERE ANGLÈS i R. AMIGÓ ANGLÈS, *Onomàstica del terme municipal d'Ulldemolins*, *Institut cartogràfic de Catalunya* (Barcelona, 1997), p. 25-27.

¹⁸ A. RAMIS Y RAMIS, op., cit., IV, p. 21.

¹⁹ En som deutor a F. López Casasnoves, al qual manifest el meu agraïment.

²⁰ C. BARCELÓ TORRES, op. cit., p. 211.

Personalment, crec que el rafal del Repartiment, amb una consonant velar final, és més relacionable amb el topònim felanitxer de *Tàlic*,²¹ que el mapa Mascaró grafia com a *Talic* (41-5b) per les muntanyes de s'Horta, entre es Puig de ses Mamelles i la carretera de Portocolom. Seria partidari de veure-hi l'antropònim àrab *Taṣriq*, present també a *Benitàric*, en el País Valencià²² i a *Gibraltar*.²³

Els portolans mallorquins ens posen sobre la bona pista —crec— del topònim mig-jornenc en la grafia antiga d'una ciutat algeriana que en l'actualitat porta el nom de *Dellys* i que en català antic es deia *Tedel-lis*, segons la *Gran Enciclopèdia Catalana*. Està situada entre Alger i Bugia i en la carta de Joan Oliva (1582) figura transcrita com a *Tadlis*, entre els topònims de Benigenet i el cap de Madala. Es tracta del mateix lloc on s'aixecava la ciutat romana de Rusuccuru. El nom de *Tadlis* (> *Talis*) pogué arribar a la Menorca prealfonsina com a antropònim. *Tadlis* hauria passat a **Tal-lis* i després s'hauria simplificat en *Talis*. Caldria saber si corren per l'illa pronúncies amb final africacat o palatalitzat.

ES CAP PENTINÉ, UN NOM DE LLOC ANTROPONÍMIC I NO DESCRIPTIU

En el terme des Mercadal, a llevant de la Mola de Fornells, hi ha una punta orientada cap a l'est, de la qual en diuen *es Cap Pentiné*. És un topònim que té entrada en el primer volum de l'*Onomasticon Cataloniae*, s. v. *Pentiner*; *Cap*. Els autors en donen una etimologia sorprenent: «D'un adjectiu PECTINARIUS, derivat del ll. PECTEN 'copinya', 'conquilla'». Assenyalen també un *Cap Pentiner* entre Tossa i Sant Feliu de Guíxols, entre d'altres que n'hi ha —diuen— al continent. Transcriuen una citació de 1641, aportada per l'obra d'Antoni Ramis,²⁴ que dona el nom de *Pantinell* a aquesta punta.

La simple lectura del *Mapa General de Menorca*²⁵ ja ens guia cap a una altra explicació, perquè al costat de la *Punta Redona*, *Pantiné* o *Pantinat*, transcrita així i amb aqueixes variants, grafia unes *Llosas d'en Pantine* (sic) que indiquen que es tracta d'un antropònim, cosa que corrobora la forma que, de manera incompleta, es publica a l'*OnomCat*. En el segle XVI, segons A. Ramis (p. 102) era el *Cap d'en Pantinell* i del 1641 ens transmet (p. 90) la grafia castellanitzada de *Cabo d'en Pentinell*.²⁶ Res, doncs, de copinyes ni conquilles. Falta només que la documentació menorquina mostri, qualsevol dia i en el lloc que es vulgui, l'antropònim *Pantinell*. De Mallorca conec un Guillem *Pintener* documentat el 1302 a la ciutat.²⁷ Pens que cal escriure *es Cap Pentiné* si l'antropònim originari era *Pantinell*.

²¹ Tenen poca credibilitat les etimologies àrabs que proposa J. MASCARÓ PASARIUS en el *Corpus de toponímia de Mallorca*, s. v., VI (Palma, 1967), p. 2881 amb els significats de *cós* o *planura*, tan poc adients per a un orònim que no és una mola.

²² C. BARCELÓ TORRES, *Toponímia àrabica del País Valencià. Alqueries i castells*, II Premis Ciutat de Xàtiva (València, 1983), p. 258.

²³ C. TAGLIAVINI, *Orígenes de las lenguas neolatinas*, Fondo de Cultura Económica (Madrid, 1993), p. 428.

²⁴ A. RAMIS Y RAMIS, *Noticias relativas a la isla de Menorca*, VI (Maó, 1829), pàg. 90 i 102.

²⁵ J. MASCARÓ PASARIUS, *Mapa General de Menorca*, escala 1: 31.250 (Menorca, 1946-1951), làmina 3, quadrícula 10-b.

²⁶ Dec la informació a la gentilesa de Joan F. López Casasnoves.

²⁷ R. ROSSELLÓ VAQUER, *El rei En Jaume II de Mallorca i el seu temps* (Felanitx, 2001), p. 54.

MONGOFRA, 'TORRE MUTILADA' O 'LLOC DE POUS'?

En el terme de Maó, entre el port d'Addaia i Capifort, s'estenen les terres de *Mongofra*, dividides entre Mongofra Vell i Mongofra Nou. A finals del segle XVI, se'ns diu que *Mongofre* (sic) confronta amb Tordonell i les planures dels molins.²⁸ J. Coromines i J. Mascaró Pasarius²⁹ donen com a possibilitat etimològica l'àrab *Manqûfa* 'mutilada', en el sentit de 'torre escapçada', nom congènere del de *Moncofa*, poble costaner de la Plana de Castelló. El fet de no haver-hi cap torre en el lloc obliga els autors a cercar-la en les immediacions costaneres, a Cala Molí, concretament (Cala Molins, en el text). Com que aquesta torre no té prou antigor, apunten la possibilitat que s'hagués edificada sobre una torre més antiga i parcialment enrunada.

Carme Barceló, però, proposa una hipòtesi diferent per a la mateixa localitat castellanenca i per a un lloc del terme d'Albalat de la Ribera, la qual és molt més útil per a cercar l'etimologia del lloc maonès: és, a nivell d'hipòtesi, l'àrab *manqûba* 'lloc de pous' i no cal sortir de la finca per a trobar-los, ja que dins Mongofra n'hi ha diversos, un dels quals, amb un ben fornit sistema de piques i amb un parament petri intern de venerable antigor, es troba, ben visible, ran de camí.

NA XAROLINA, UN COGNOM DEFRESSAT PER L'EVOLUCIÓ

L'ajut de la documentació és bàsic per a la investigació etimològica. L'investigador i amic maonès Andreu Murillo m'explicava fa poc que havia trobat a papers del segle XVI o XVII el nom d'aquesta font de les proximitats de ses Coves Noves, que nodria el molí d'aigua del lloc des Molinet,³⁰ transcrita com a *na Sadorlina* (citava de memòria), per la qual cosa pensava que l'origen es trobava en la feminització de l'antropònim *Sadorní*. Crec que no hi caben dubtes i que l'encerta de ple. El llatí *Saturninus*, derivat de *Saturnus* va donar *Sadorní*, amb *o* tancada com correspon al caràcter de la U breu (conservada pel fet que la pèrdua hauria estat conflictiva per a la pronúncia **sadrní*, cf. HORTULANU > *hortolà*). El fet que el cognom Sadorní conegui la variant *Sadurní* s'explica pel tancament vocàlic provocat per la *í* tònica següent (com *molí* > *mulí*). La dental intervocàlica se sonoritzà, seguint la seva evolució normal (cf. VITELLU > *vedell*, RETUNDU > *redó*), però també es va perdre, juntament amb la vocal pretònica, en el cognom *Serní*, com en els casos de D llatina situada abans de l'accent (CREDEBAT > *creia*, LAUDARE > *lloar*). El pas a lateral alveolar de *Sadornina* > *Sadorlina* respon a una dissimilació com *canina* > mall. *galina* ([fam] *galina*), *cotonina* > empordanès *cotolina*,³¹ *top. es Tomaninar* > *es Tomarinar*. La palatalització de l'alveolar, com *saragall* > *xaragall*, *sangonera* > *xingonera*, > *cigala*, *xigala*, és molt freqüent. El rotacisme assimilatori de la dental es dóna ara i adés: *cadira* > vulg. *carira*, *poder* > *porer*, i és habitual en alguerès i en llenguatge infantil.³² La bategant en posició de coda es va assimila-

²⁸ A. RAMIS Y RAMIS, *Noticias...*, IV, p. 3. Els referits molins eren uns molins d'aigua del lloc mateix de Tordonell.

²⁹ J. COROMINES I J. MASCARÓ PASSARIUS, *op. cit.*, p. 208; i J. COROMINES, *OnomCat.*, vol. V (Barcelona, 1996), p. 315.

³⁰ C. AGUILÓ, *La toponímia de Menorca a les obres de Ramon Rosselló Vaquer*, Institut Menorquí d'Estudis (Menorca, 2000), p. 13-16-

³¹ D. RECASENS I VIVES, *Fonètica descriptiva del català*, Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, 1996), p.261-262).

³² Agraesc en aquest sentit les informacions de Nicolau Dols.

lar a la lateral següent, com *Carles* > pron. *Cal-les*, *Esporles* > *Espot-les* i després es van simplificar les geminades, com *xebel-lí* > *xibeli*,³³ **Tal-lis Talis*, **Torre-sol-lí* (< **Torre-sorlí* < *Torrazorolí*, 1290)³⁴ > *Torre-solí*. Així **na Sadornina*, passant per *na Sadorlina*, va arribar a *na Xarolina*, que és la forma actual.

LA UTILITAT DE LA CARTOGRAFIA NORD-AFRICANA PER A LA TOPONÍMIA DE MENORCA

Ja n'hem fet un tast en parlar del topònim *Talis*. Doncs, sí. Un simple passeig de la vista pels portolans antics (topònim *Balàfia* de l'atles de Joan Oliva) i pels mapes actuals dels estats nord-africans mediterranis pot fer bona llum sobre topònims opacs de les illes, sobretot de Menorca, que conserva un envejable patrimoni de toponímia antiga. Àrabs i berbers van deixar a les terres insulars catalanes noms que són encara presents en els països d'on provenien. Miquel Barceló³⁵ ha identificat el de *Trebalúger* (que es troba a dos indrets menorquins) amb la denominació antiga de Trípoli, o sigui *Tara* ➔ *bulus*. Pens que qualche dia caldrà adequar la grafia del nom del barranc menorquí a aquesta etimologia.

És la meua intenció assenyalar alguns topònims africans, extrets de mapes actuals del Marroc —cal, per tant, no refiar-se gens de les grafies—, que poden servir d'orientació als qui pel fet de conèixer l'àrab o l'amazigh puguin acostar-se amb fermesa a llurs etimologies, cosa fora del meu abast.

És obvi que el topònim maonès de *Binixíquer* ha estat explicat de manera molt desafortunada per l'*OnomCat.*, sota la grafia *Binixica* (entrada *Xica*, *Bini-*, al volum I), si tenim present que a l'oest de Melilla hi ha un *Bni Xiquer* i a l'oest de Marràqueix hi ha un *Sidi-Xiquer*. Evidentment ha de tractar-se d'un antropònim araboberber i és fora de lloc veure-hi llatínismes.

El topònim marroquí *Karrouba*, al sud-est de Ksar-el-Kebir, ens remet al rafal maonès d'*Algarrova*, d'ètim clar en un país on encara hi ha gent que cull garroves. Un *Sidi-kacem* del nord de Meknès ens fa arribar al *Binicàssim* maonès i a llocs de noms semblants del País Valencià. El lloc de *Binissaida*, situat a Castell, s'emmiralla en els topònims *Saida* marroquins, a l'est de Melilla i al nord-est de Berkane. En el mateix terme menorquí, *Biniatap*, amb una rèplica mallorquina del Repartiment, *Abentaip*, troba un clar congènere en un *Ben Taip* marroquí del nord de Midar, entre Melilla i el Hoceima.

Trepitjant un terreny molt insegur, es podria veure quina relació hi pot haver entre *Khoudra*, al nord-est de Marràqueix, i el *Binicodrell* migjornenc i entre *Telat-Azlaf*, al sud-est d'el Hoceima i *Talatí*, de Maó.

És evident que també es beneficia de tals observacions la toponímia de Mallorca que troba rèpliques marroquines per a noms de lloc com *Biniamar*, *Binissabà*, *Raixa*, *Defla*, *Magaluf* (que tant es deu poder explicar per l'hebreu com per l'àrab), *Binixiri*, *Randa*, etc., a més de l'antiga alqueria *Nacla*, documentada el 1239 a Felanitx.³⁶ Això, però, són figures

³³ Recollit a Mercadal per C. AGUILÓ i A. MESTRE, *Atles oronítimic de les illes Balears* (AOIB), en curs d'elaboració.

³⁴ C. AGUILÓ, *La toponímia...*, p. 119. No representaria un gran esforç explicar l'ètim de Torre-solí a partir d'una **Torre d'en Sadorní*, però és un fre el fet que els primers anys de la conquesta alfonsina ja tenguem documentat *Torrazorolí* (llegiu *Torre-sorolí*).

³⁵ M. BARCELÓ, *Loquella barbarica* (II), *Faventia* (22/1, 2000), pàg. 104-107.

³⁶ R. ROSSELLÓ VAQUER, *Noticiari de Felanitx, 1228-1599* (Felanitx, 1997), p. 10.

d'altre sostre i em limitaré, per tant, a l'àmbit que marca la capçalera de l'article i deixaré tals noms per a una ocasió més adient.

Sorprèn el fet que al sud-est de Tànger hi hagi un indret dit *Melloussa* i costa molt no veure-hi una clonació de l'antic nom hel·lènic de Menorca.

He subratllat tots aquests topònims, extrets de la cartografia, només amb l'esperança que algun investigador amb coneixements de les llengües de l'Àfrica suprasahariana en tregui bon profit, si són útils, o desfermi definitivament els lligams que tot just he insinuat, tot retent un humil i discretíssim, però sentit, homenatge al savi de Ciutadella que fou trasplantat a Mallorca per l'home de combat.